

УДК 378.147 [355/359+305] (043)

Р. Ю. Мусевич

В. А. Степура

ОБґРУНТУВАННЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ФОРМУВАННЯХ СИЛ БЕЗПЕКИ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто проблемні питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у формуваннях сил безпеки на прикладі Національної гвардії України. Здійснено пошук подальших напрямів удосконалення військово-соціальної роботи в Національній гвардії України відповідно до вимог державної гендерної політики України.

Ключові слова: військово-соціальна робота, рівні права та можливості, державна гендерна політика, гендерна рівність, дискримінація, чоловіки і жінки, сили безпеки.

Постановка проблеми. Рух України в євроатлантичний простір зумовив упровадження державної гендерної політики в усі сфери життєдіяльності українського суспільства. Створено інституційний механізм реалізації державної гендерної політики, відповідно до якого Міністерство внутрішніх справ України активно залучено до процесу виконання основних міжнародних зобов'язань України щодо ствердження гендерної рівності та є одним з основних суб'єктів реалізації гендерної політики в Україні з питань боротьби із сексуальними домаганнями, запобігання домашньому насильству, жорсткому поводженню з дітьми, протидії торгівлі людьми, а також відповідає за прийняття і розгляд скарг на факти дискримінації за ознакою статі. Оскільки Національна гвардія України являє собою складову МВС України і виступає в ролі співвиконавця завдань, покладених на МВС України, тож і питання їх реалізації покладаються на Національну гвардію України.

Спеціальним уповноваженим центральним органом виконавчої влади України з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є Міністерство соціальної політики, питання ж забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні – складник соціальної політики України.

Наразі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у Національній гвардії України (НГУ) належать до військово-соціальної роботи, що відповідає інституційному механізму держави з цих питань [1]. Однак в НГУ ці питання розглядаються лише з 2021 р. і, як показала практика, їх вирішення не повною мірою відповідає вимогам державної гендерної політики. Тому виникає потреба в обґрунтуванні подальшого розвитку військово-соціальної роботи щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у Національній гвардії України як складової формувань сил безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях питання рівності прав та можливостей жінок і чоловіків розглядаються під різним кутом. Так, Т. О. Марценюк бачить вирішення цієї проблеми у збільшенні рівня залученості жінок у всі сфери діяльності суспільства, особливо в процес прийняття рішення [2]. Головними напрямками гендерної політики І. О. Грицай визначає: недопущення дискримінації за статевою ознакою, забезпечення рівних можливостей поєднання професійних і сімейних обов'язків, забезпечення рівної участі у прийнятті суспільно важливих рішень, виховання гендерної культури та захист від пропаганди гендерної нерівності, дискримінації й насильства [3].

© Р. Ю. Мусевич, В. А. Степура, 2023

Рівні права й можливості в ракурсі забезпечення права на батьківство і материнство досліджують І. А. Бірюков [4, с. 78], О. М. Ганкевич [5, с. 97], В. Ю. Москалюк [6, с. 124 –129].

Науковці А. А. Ярошенко і Т. В. Семигіна визначають соціальну роботу як засновану на практиці професію та академічну дисципліну, що сприяє соціальним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Соціальна робота ґрунтується насамперед на принципах соціальної справедливості, поваги прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності [7, с. 16].

У своїх дослідженнях Т. В. Семигіна розкрила основні принципи соціальної роботи [8]. Дослідники Д. Ханмер і Д. Стетхем аналізували практику соціальної роботи, орієнтовану на жінок, і дійшли висновку, що такі втручання сприяють розумінню подібності та відмінності жінок [9, с. 17]. У деяких публікаціях здійснюється аналіз втручань у соціальній роботі в річці феміністичного підходу [7].

Окремі дослідники наголошують, що теоретичними засадами соціальної роботи з військовослужбовцями і членами їхніх сімей є спектр теорій філософії, історичний, порівняльний, політичний, загальнонауковий, конкретно науковий підходи, підходи соціальної роботи, водночас як теоретичне підґрунтя військово-соціальної роботи становить комплекс теорій державного управління, воєнної науки, філософії війни та миру, соціології військових колективів, соціальної політики щодо військовослужбовців, теорії права, прав людини тощо [7].

Стаття 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» гендерну рівність визначає як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [11].

Однак бракує досліджень, які б вивчали питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків як складової військово-соціальної роботи в НГУ, що може поглибити проблему забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у формуваннях сил безпеки. Це підтверджує актуальність дослідження та обґрунтування подальшого розвитку військово-соціальної роботи щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у формуваннях сил безпеки на прикладі Національної гвардії України.

Метою статті є визначення проблемних питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у формуваннях сил безпеки на прикладі Національної гвардії України та подальших напрямів удосконалення військово-соціальної роботи у формуваннях сил безпеки на прикладі Національної гвардії України відповідно до вимог державної гендерної політики України.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося вище, військово-соціальна робота в НГУ є складовою роботи з особовим складом НГУ. Поняття «військово-соціальна робота» розвивалось одночасно з розвитком військової справи як у світі, так і в Україні. За часів Київської Русі ця робота проводилась у контексті вирішення соціальних проблем людей через народну педагогіку, особистий приклад, релігію та благодійність, громадську думку [12].

До своїх заповідей милосердя козаки відносили: готовність допомагати слабим і беззахисним, сиротам, вдовам, літнім людям, турботливо ставитися до безпомічних, надавати їм постійну матеріальну й моральну підтримку; допомогу хворим, інвалідам, потерпілим від злих людей, стихійних лих тощо; здатність до співчуття, жалю до людей, які потрапили в біду; готовність допомагати будь-якій людині, щиро розділити з нею журбу, страждання, горе, зробити все для того, аби їй стало легше [13].

Коштами козацького війська будувалися школи для дітей козаків, шпиталі, благодійні заклади для поранених і старих вояків. У різні часи військово-соціальну роботу здійснювали релігійні й державні діячі, дворяни і громадські організації. У країнах Європи військово-соціальна робота з військовослужбовцями у війську завжди існувала у вигляді як неформальної опіки сиріт і вдів, інвалідів побратимами й колегами, так і формальної допомоги (традиції допомоги, ритуали, зустрічі з ветеранами та інвалідами, допомога працею сім'ям без годувальника, опіка над дітьми і допомога їм у навчанні й подальшому влаштуванні в житті, на військовій службі).

Результати історичного аналізу розвитку військово-соціальної роботи показали, що проблемі дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у військовому середовищі до певного часу не приділялося уваги. Пояснення цьому можна знайти, проаналізувавши розподіл гендерних ролей у

суспільстві між чоловіками і жінками впродовж розвитку людства. Останні дві тисячі років розвитку населення Землі вирізнялося тим, що були сформовані стереотипи щодо місця й ролі жінки і чоловіка. На чоловіків покладалась обов'язки захисника родини і Батьківщини, мисливця та людини, котра виконує важку фізичну роботу. До обов'язків жінок відносили виховання дітей, обслуговування побуту і створення умов чоловікам, аби вони могли виконувати важку фізичну працю. З ходом історії, розвитком суспільства, підвищенням рівня технологічності праці та способів ведення бойових дій, зменшенням потреби у фізичній силі та відкриттям вільного доступу для чоловіків і жінок до опанування будь-якої професії змінилися погляди людей на роль чоловіка і жінки, постала необхідність вирішувати питання щодо дотримання рівності їхніх прав і можливостей, у тому числі й у формуваннях сил безпеки.

Українське законодавство вдосконалюється в напрямку забезпечення гендерної рівності в усіх сферах діяльності суспільства, адже Україна взяла на себе зобов'язання з виконання 17 цілей сталого розвитку, що визначають ключові напрямки розвитку країн [14]. Ціль № 5 «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток» визначає, що повноцінне дотримання прав жінок має вирішальне значення для розвитку успішного суспільства. Інвестиції в гендерну рівність сприяють зменшенню розриву в заробітній платі чоловіків і жінок, надають можливість уникнути факторів стримування економічного розвитку. Гендерна рівність не має сприйматись як суто жіноче питання, оскільки вимагає від чоловіків і жінок спільної роботи в пошуку практичних і принципових рішень.

У Національній гвардії України питання гендерної рівності регулюються наказом командувача НГУ від 23.12.2021 р. № 657 «Про організацію заходів із забезпечення гендерної рівності в Національній гвардії України».

Положення про організацію роботи з особовим складом у Національній гвардії України (Положення) дефініцію «військово-соціальна робота» визначає як процес здійснення соціально-правових, інформаційних і організаційних заходів щодо сприяння в реалізації встановлених законами України, іншими нормативно-правовими актами прав і пільг військовослужбовцям, членам їхніх сімей і працівникам НГУ, особам, звільненим у запас або відставку, забезпечення надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, створення у військових колективах належних умов життєдіяльності.

Відповідно до Положення координація діяльності щодо організації військово-соціальної роботи здійснюється заступниками командирів (начальників) по роботі з особовим складом. До проведення заходів військово-соціальної роботи залучаються всі посадові особи військових частин, хто відповідає за всебічне забезпечення особового складу за напрямками діяльності.

Особлива увага приділяється роботі з багатодітними сім'ями військовослужбовців, родинами, які виховують дітей-інвалідів, членами сімей загиблих військовослужбовців і військовослужбовців, які вважаються зниклими безвісти, захопленими в заручники, а також з особами з інвалідністю внаслідок поранень, отриманих під час виконання службово-бойових завдань.

Однак Положення не повною мірою відповідає законодавству України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у Національній гвардії України. На наш погляд, у такому вигляді Положення спрямоване більше на інформування особового складу НГУ про гендерну політику держави, а вона являє собою діяльність (або бездіяльність у разі навмисного невпровадження такої політики) державних інституцій щодо здійснення (безпосередньо чи опосередковано) та гарантування рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, ствердження гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві.

Провівши аналіз нормативно-правової бази та практики реалізації питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ми встановили такі основні проблемні питання забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у формуваннях сил безпеки на прикладі НГУ.

1. Часткова відповідність системи забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у Національній гвардії України державній гендерній політиці.

2. Брак досліджень, котрі б вивчали питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків як складової військово-соціальної роботи в НГУ, що може поглибити проблеми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у НГУ.

3. Часткова відповідність нормативних документів НГУ законодавству України з питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

4. Брак дієвого механізму діяльності координаторів і радників із питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

5. Сприйняття в НГУ питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків переважно як інформаційної складової.

6. Недостатня увага до питань виховання і пропаганди серед військовослужбовців та службовців НГУ культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності.

7. Стереотипний підхід до питання підтримки сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства.

8. Відсутність системи захисту військовослужбовців і службовців НГУ від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Провідними напрямками подальшого вдосконалення військово-соціальної роботи у формуваннях сил безпеки на прикладі Національної гвардії України відповідно до вимог державної гендерної політики України мають бути: ствердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; запобігання та протидія насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків; підтримка сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганда серед військовослужбовців і службовців культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності в цій сфері; захист військовослужбовців і службовців від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі; реалізація командирами і штабами в межах своєї компетенції основних напрямків забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у Національній гвардії України; забезпечення дієвості уповноважених осіб із питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі; реалізація практичної діяльності консультативно-дорадчих органів і радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у праці, військовій службі та одержанні винагороди за них; забезпечення рівних прав і можливостей у працевлаштуванні, просуванні по службі (роботі), підвищенні кваліфікації та перепідготовці; забезпечення рівних можливостей під час укладання колективних договорів та угод; проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів Національної гвардії України; урахування принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час розроблення проєктів нормативно-правових актів.

Отже, ми визначили основні проблемні питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у формуваннях сил безпеки на прикладі Національної гвардії України, а також напрями подальшого вдосконалення військово-соціальної роботи у цих формуваннях сил безпеки відповідно до вимог державної гендерної політики України.

Висновки

Формування сил безпеки, зокрема й Національна гвардія України, залучені до процесу виконання основних міжнародних зобов'язань України щодо ствердження гендерної рівності та є одними з основних суб'єктів реалізації гендерної політики в Україні з питань боротьби із сексуальними домаганнями, запобігання домашньому насильству, жорстокому поводженню з дітьми, протидії торгівлі людьми, а також відповідають за прийняття і розгляд скарг на факти дискримінації за ознакою статі. Однак у Національній гвардії України існують проблеми з гендерною рівністю: неповна відповідність гендерної політики державним нормам; брак досліджень із гендерних питань у військовій сфері; часткова відповідність норм НГУ законодавству України з гендерних питань; відсутність ефективного механізму координації гендерних питань, сприймання їх переважно як інформаційних; незадовільна просвіта з питань гендерної рівності; стереотипний підхід до ролі сім'ї, материнства і батьківства; відсутність захисту від інформації, що сприяє дискримінації за статтю.

Основними напрямками подальшого вдосконалення військово-соціальної роботи в Національній гвардії України відповідно до вимог державної гендерної політики України доцільно вважати: ствердження гендерної рівності; протидію дискримінації за статтю і насильству; забезпечення рівної

участі у прийнятті рішень; поєднання професійних і сімейних обов'язків; виховання культури гендерної рівності серед військових; захист від дискримінаційної інформації; гендерну експертизу нормативних актів Національної гвардії; урахування гендерних принципів під час розроблення проєктів нормативно-правових актів. Ці напрями спрямовані на реалізацію рівних прав і можливостей для обох статей у військовій службі та її соціальних аспектах.

У подальших дослідженнях визначатимуться шляхи вдосконалення військово-соціальної роботи щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у НГУ.

Перелік джерел посилання

1. Положення про організацію роботи з особовим складом у Національній гвардії України : затв. наказом командувача Національної гвардії України від 05.11.2021 р. № 515.
2. Марценюк Т. О. Залученість жінок у політику в Україні: суспільні, партійні та індивідуальні чинники. URL: <http://surl.li/lwoay> (дата звернення: 12.06.2023).
3. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.
4. Сімейне право України : методичний поради́ник до вивчення навчальної дисципліни / І. А. Бірюков та ін.; за заг. ред. В. С. Гопанчука. Харків : Істина, 2002. 356 с.
5. Ганкевич О. М. Поняття батьківства та материнства у сімейно-правовій доктрині. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2014_36_11 (дата звернення: 12.06.2023).
6. Москалюк В. М. Право на материнство (батьківство) за Сімейним кодексом України. *Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України* : зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу. Київ, 2006. С. 124–129.
7. Ярошенко А., Семігіна Т. Феміністична соціальна робота як професійне інвестування в жіночу солідарність. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 13–29.
8. Семігіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
9. Hanmer J., Statham D. Women and social work: towards a woman-centred practice. 2nd ed. London: Palgrave, 1999. 192 p.
10. Трубавіна І. М., Каліна К. С., Байдала В. В. До питання про теоретичні основи соціальної роботи з військовослужбовцями (на основі світових і вітчизняних теорій). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Старобільськ, 2020. № 7 (338). С. 211–224.
11. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV (в ред. від 03.08.2023 р.). URL: <http://surl.li/lwoch> (дата звернення: 12.06.2023).
12. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. Київ : ІСДО, 1996. 380 с.
13. Kuz' V. H., Rudenko Yu. D. & Hubko O. T. (1995). *Ukrayins'ka kozats'ka pedahohika i dukhovnist'* [Ukrainian Cossack pedagogy and spirituality]. *Ukrayins'ke dovkillya: problemy, poshuky, tvorchі znakhidky* : zb. nauk. prats, p. 98–100.
14. Цілі сталого розвитку. URL: <http://surl.li/lwocq> (дата звернення: 12.06.2023).

Стаття надійшла до редакції 25.09.2023 р.

UDC 378.147 [355/359+305] (043)

R. Musevych, V. Stepura

JUSTIFICATION FOR THE FURTHER DEVELOPMENT OF MILITARY SOCIAL WORK FOR ENSURING EQUAL RIGHTS AND OPPORTUNITIES FOR WOMEN AND MEN IN THE MILITARY UNITS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article examines problematic issues of ensuring equal rights and opportunities for women and men in the military units of the National Guard of Ukraine. It was determined that the main problematic issues of ensuring equal rights and opportunities for women and men in the military units of the National Guard of Ukraine are: partial compliance of the system for ensuring equal rights and opportunities for women and

men in the National Guard of Ukraine with the state gender policy; lack of research that would study the issue of ensuring equal rights and opportunities for women and men as a component of military social work in NGU, which may lead to deepening of the problems of ensuring equal rights and opportunities for women and men in military units of NGU; partial conformity of normative documents of NSU with the legislation of Ukraine on the issue of ensuring equal rights and opportunities for women and men; lack of an effective mechanism for the activities of coordinators and advisers on ensuring equal rights and opportunities for women and men; perception of the issue of ensuring equal rights and opportunities of women and men in the majority as an information component; insufficient attention to the issues of education and propaganda among military personnel and employees of the National State University of Gender Equality, the spread of educational activities; stereotypical approach to the issue of family support, formation of responsible motherhood and parenthood; Absence of a system of protection of servicemen and employees of NSU from information aimed at discrimination on the basis of gender.

The direction of further work on the improvement of military and social work in the National Guard of Ukraine in accordance with the requirements of the state gender policy of Ukraine has been established, namely: establishment of gender equality; prevention of discrimination based on gender; application of positive actions; prevention and counteraction of gender-based violence, including all manifestations of violence against women; ensuring equal participation of women and men in decision-making; ensuring equal opportunities for women and men regarding the combination of professional and family responsibilities; family support, formation of responsible motherhood and fatherhood; education and promotion of the culture of gender equality among military personnel and employees, the spread of educational activities in this area; protection of servicemen and employees from information aimed at discrimination based on gender; implementation by commanders and staffs within their competence of the main areas of ensuring equal rights and opportunities for women and men in the National Guard of Ukraine; ensuring the effectiveness of authorized persons in matters of ensuring equal rights and opportunities for women and men, preventing and countering gender-based violence; implementation of practical activities of consultative and advisory bodies and advisers on issues of ensuring equal rights and opportunities of women and men, prevention and counteraction of gender-based violence; ensuring equal rights and opportunities for women and men in work, military service and receiving remuneration for them; ensuring equal rights and opportunities in employment, job promotion, qualification improvement and retraining; ensuring equal opportunities during the conclusion of collective agreements and agreements; conducting a gender-legal examination of normative legal acts of the National Guard of Ukraine; taking into account the principle of ensuring equal rights and opportunities for women and men during the development of projects of normative legal acts.

Keywords: *military social work, equal rights and opportunities, state gender policy, gender equality, discrimination, men and women.*

Мусевич Руслан Юрійович – старший викладач кафедри організації роботи з персоналом Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-6110-5952>

Степура Владислав Андрійович – слухач оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0008-4717-4549>